

La normativització del català de l'Alguer (1992-2008)

JOAN ARMANGUÉ i LUCA SCALA

Universitat de Càller. Arxiu de Tradicions de l'Alguer.
Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori de l'Alguer

1. A l'Alguer,¹ després de la Segona Guerra Mundial i a partir de l'obra teatral de Gaví Ballero i gràcies, sobretot, a l'obra poètica del seu germà, Antoni Ballero de Càndia, i de Rafael Catardi, Rafael Sari i Pasqual Scanu, l'ús culte de l'alguerès va anar prenent força, però sense un sistemàtic examen dels aspectes filològics que haurien hagut d'acompanyar l'exercici de la llengua. De fet, si als esmentats poetes no els mancava una pregona consciència lingüística, els hauria beneficiat una major coneixença de la llengua, que a causa de la pobra comunicació amb la resta dels Països Catalans, derivava sobretot cap a una normalització erudita de caire dialectalitzant. No mancaven, és cert, complexes relacions amb la comunitat catalana, però, sense deixar de ser fructíferes, ho foren sobretot per a la generació següent. En realitat, allò que mancava era un pont amb l'autoritat normativa de la llengua catalana, és a dir, amb l'Institut d'Estudis Catalans (IEC).

Amb l'adveniment de la democràcia a l'Estat espanyol, tímids intents d'aproximació des de les institucions catalanes cercaren de desvetllar aquesta situació d'ensopiment normatiu a l'Alguer: la complexa realitat cultural algueresa no va permetre, però, que l'entesa fos duradora, de manera que es caigué altre cop en una situació de confusió de la qual no es començà a sortir fins a l'any 1992, gràcies a una plataforma cívica local, el Grup per a la Normativització de l'Alguerès.

Difondrem tot seguit una sèrie de fites relatives al procés d'estandardització de la morfologia algueresa. Ens referim, en primer lloc, a la *Proposta per a una normativització del català de l'Alguer* del Grup per a la Normativització de l'Alguerès, presentada a l'IEC el 14 de maig de 1993; i al *Model local de transició*, a

1. El present capítol, redactat per Joan Armangué, recull materials procedents d'Armangué (1999a), (1999b), (1999c), posteriorment recollits dins Armangué (2006).

càrrec de la Plataforma Algueresa de Cultura Catalana, presentat a la Regidoria de Cultura del Municipi de l'Alguer el 17 de febrer de 1999.

Convé cridar l'atenció sobre la diferència de rang entre les entitats responsables d'aquesta insòlita relació: tenim, d'una banda, el Municipi de l'Alguer i la Secció Filològica de l'IEC; i, d'altra banda, un lacònic grup —més endavant, plataforma— de ciutadans espontàniament reunits a partir d'una crida no institucional, que treballà pel reconeixement públic de l'estàndard català i la seva ampliació a la variant algueresa.

Abans de procedir a descriure ordenadament els fets, convé anticipar que, com a conseqüència de la *Proposta* del Grup per a la Normativització de l'Alguerès, l'estàndard oral del català va ser modificat en vint punts, en cadascun dels quals es reconeix la legitimitat de certes solucions morfològiques alguereses.

Cal recordar, per a la bona comprensió dels fets, una característica fonamental de l'estàndard del català. A diferència de les «modalitats neutres» d'altres llengües, en les quals són absents marques temporals, socials i geogràfiques, l'estàndard català, polimòrfic i de caràcter composicional, és marcat geogràficament. Aquest fenomen permet que el catalanoparlant, sigui quina sigui la variant lingüística de pertinença, pugui identificar-se de manera espontània amb un estàndard que reconeix els seus principals trets dialectals (Veny, 1998, p. 559). Ara bé, la variant algueresa no havia trobat lloc dins el procés d'estandardització. L'en van excloure diversos factors: el nombre reduït de parlants i, per tant, la irrellevància de llur particularisme de cara a la consolidació de la unitat de la llengua; la pobresa de la producció literària culta i el dilettantisme aproximatiu dels pioners de la lingüística algueresa; i la manca de representació dins de l'estructura de l'IEC.

El fet és que el reconeixement de la pròpia parla en l'estàndard català no podia representar un gest espontani per part de l'alguerès catalanoparlant. Amb l'esperança de suavitzar la distància entre l'alguerès col·loquial i l'alguerès formal, va constituir-se el Grup per a la Normativització de l'Alguerès. El mes de novembre de 1992, en efecte, diversos ciutadans, entre els quals els principals exponents de la catalanística local, van ser convocats a una reunió fundacional a través d'una carta oberta en la qual hom proposava d'«establir una *Proposta per a una normativització del català de l'Alguer*».

Per tal de fixar una proposta coherent amb la normativa, fidel a l'esperit unitari de la llengua i respectuosa amb l'autoritat de l'IEC, el Grup per a la Normativització de l'Alguerès va decidir de seguir la pauta metodològica adoptada per l'IEC a la seva *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (1990, 1992). Al «Pòrtic», amb què els redactors presentaven el fascicle publicat i difós l'any 1990 (p. 5-6), els responsables d'aquesta *Proposta* reconeixien que, per tal de fixar-la, «han estat preses en consideració totes les propostes i totes les normes que, a manca —fins ara— d'una normativa específica, havien anat elaborant les editorials,

els diaris i les revistes, les emissores de radiodifusió i de televisió, etc.». Per tant, el Grup alguerès es podia reconèixer, per bé que en un segon moment del trajecte, en aquest caràcter participatiu del procés de normativització, que de manera implícita, alhora, deixava encara oberta la possibilitat d'un diàleg constructiu: l'IEC, efectivament, reconeixia que la seva *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* «potser no serà encara la versió definitiva, per tal com el temps i l'experiència en seran els millors avaluadors». És encara més clara la «Introducció» que acompanya el segon fascicle, de l'any 1992 (II, *Morfologia*): «Es tracta d'aspectes nous en la codificació de la llengua, que sens dubte aviat seran afinats, matisats o reemplaçats i tot, segons que es presentarà la conveniència de fer-ho».

El 18 de desembre de 1992 el Grup per a la Normativització de l'Alguerès feia a mans del secretari de la Secció Filològica de l'IEC les primeres conclusions del seu programa de treball. Aquest tempteig inicial va ser molt ben acollit per l'IEC, des d'on s'encoratjà la continuïtat en aquella tasca. El Grup alguerès, tot seguit, generalitzant la classificació de les solucions morfològiques algereses segons l'esquema adoptat per la *Proposta per a un estàndard oral* de l'IEC (àmbits «general» i «restringit», registres «formal» i «informal», formes «pròpies», «admississibles» o «no aconsellades»), i perseguint de manera sistemàtica el consens entre tots els membres per a cadascuna de les modificacions, va enllestir el 14 de maig de 1993 la seva *Proposta per a una normativització del català de l'Alguer*. Val la pena de tenir en compte que en la lletra adreçada a l'IEC, hom reconeixia de manera explícita, per primera vegada a l'Alguer, «l'estàndard català com a variant supradialectal de la llengua comuna».

La resposta de l'IEC trigà més de tres anys a arribar.² Per tal de comprendre un dels motius d'aquest retard, convé que fem un petit pas enrere per recordar el mètode adoptat durant les reunions del Grup alguerès: se cercava, dèiem, el consens sistemàtic. Va establir-se, d'aquesta manera, una *Proposta* amb un alt grau de compromís, respectuosa amb totes les tendències internes del Grup, probablement inflacionada. Era clar, per tant, que la selecció i definitiva fixació de les formes que havien de ser acceptades a l'estàndard del català era una competència pròpia de l'IEC. La càrrega era feixuga, de manera que hom va procedir a expur-

2. Com a conseqüència dels fets fins ara exposats, a l'Alguer hom va poder assistir, durant l'any acadèmic 1993-1994, a una campanya de difusió relativa al tema: «L'alguerès i el català estàndard». En efecte, van ser pronunciades conferències, a càrrec de l'autor d'aquestes ratlles, a l'Ateneu Alguerès, a l'Obra Cultural, a l'Associació per a la Salvaguarda del Patrimoni Historicocultural de l'Alguer i, després de la seva creació, a la secció algeresa de l'Òmnium Cultural. La intensitat de la campanya va culminar, el setembre de 1994, durant l'acte d'inauguració —a càrrec de Joaquim Arenas, Joan Armanagué i Andreu Bosch— de la I Escola Catalana d'Estiu de l'Alguer, organitzada pel Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori. Durant l'any acadèmic 1995-1996, aquest mateix Centre de Recursos va organitzar encara un curs de formació, adreçat al professorat local, sobre «Criteris per a un estàndard escrit alguerès» (Bosch, 1995).

gar la *Proposta per a una normativització del català de l'Alguer* de totes aquelles formes que no podien trobar lloc en un estàndard general. La *Proposta* inicial, d'aquesta manera, quedà reduïda a una llista de quaranta-vuit punts.

Hem d'interpretar com un avís de la proximitat d'una resposta oficial de l'IEC la comunicació que el professor Joan Veny, amb el títol «L'alguerès i la llengua estàndard», va llegir durant l'acte de cloenda del VI Congrés de l'Associació Italiana d'Estudis Catalans (Càller-l'Alguer, 11-15 d'octubre de 1995). La resposta oficial, en efecte, arribà el 16 d'octubre de l'any següent: l'IEC havia aprovat tretze dels punts de la *Proposta per a una normativització del català de l'Alguer*, que foren incorporats a la quarta edició revisada de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (juny de 1998). Hi figuraven, efectivament, dotze dels tretze punts aprovats abans de l'octubre del 1996; i altres set punts, procedents també de la *Proposta per a una normativització del català de l'Alguer*, aprovats al marge d'ulteriors contactes amb el Grup per a la Normativització de l'Alguerès.

Mentrestant, els drets lingüístics dels algueresos havien estat recollits a la llei regional, del 15 d'octubre de 1997, per a la «Promoció i valorització de la cultura i de la llengua de Sardenya»³ (en el cas alguerès, a més, en un conveni firmat el 2 d'abril de 1998, l'IEC reconeixia la responsabilitat del Municipi «en l'àmbit de les actuacions de promoció cultural i de l'ensenyament escolar»). Com a conseqüència de l'aprovació de la nova llei, la Regió Autònoma de Sardenya va endegar un ambiciós programa de debat sobre bilingüisme, normativització i normalització lingüística. El primer acte públic d'aquest projecte fou la celebració a Càller del congrés «Sardegna a confronto con altre minoranze linguistiche», al llarg del qual foren exposats, el 21 de novembre de 1998, l'activitat del Grup per a la Normativització de l'Alguerès i el contingut de la *Proposta per a una normativització del català de l'Alguer*.⁴

En ocasió de l'esmentat congrés, s'informà la comunitat científica sarda que l'experiència del Grup s'estava canalitzant vers la creació d'una estructura que reprengués els treballs encetats el 1992. Efectivament, el 6 de novembre de 1998

3. Andreu Bosch (1998, p. 385-386) ja reclamava, en una conferència que es remunta a l'any 1995, «un model lingüístic que no respongui únicament a la parla —avui excessivament corrompuda—, però tampoc a un català normatiu excessivament allunyat d'aquesta particular realitat lingüística, per diversos segles desvinculada de les altres realitats lingüístiques germanes. [...] D'acord també amb l'Estatut municipal de l'Alguer, cal que l'Alguer oficialment adopti un estàndard alguerès d'ús restringit, sobretot escrit però també oral, no únicament per a l'àmbit escolar sinó també per a la vida pública i administrativa».

4. No han estat publicades les actes d'aquest congrés, celebrat a Càller els dies 19-22 de novembre de 1998. Participaren a l'acte, entre d'altres, els senyors Joaquim Arenas, del Servei d'Ensenyament del Català de la Generalitat de Catalunya; Xavier Lamuela, de les universitats de Girona i Tolosa; Eduard Blasco Ferrer, de la Universitat de Càller, i Joan Armangué, també de la Universitat de Càller, el qual llegí una comunicació sobre «La "Proposta per a una normativizzazione del catalano di Alghero"».

l'Arxiu de Tradicions de l'Alguer havia adreçat a les entitats interessades per la recuperació lingüística i cultural de la ciutat una crida per a la constitució d'una plataforma sense interessos polítics de partit. El Grup per a la Normativització de l'Alguerès es dissolgué dins de la nova estructura, tot destacant de manera explícita el valor del seu caràcter unitari. Com a principal objectiu de la seva nova activitat, la Plataforma es proposà la redacció d'un *Model local de transició* que recollís els punts de la *Proposta per a una normativització del català de l'Alguer*, tot eliminant, però, les referències als àmbits «general» i «restringit» i als registres «formal» i «informal». El *Model local*, alhora, pretenia d'adaptar per a l'Alguer l'estàndard català, tot esdevenint, doncs, un simple complement de la *Proposta per a l'estàndard oral* de l'IEC.

Un cop enllestits els treballs, el 4 de febrer de l'any 2000 el nou *Model* fou lliurat a l'autoritat municipal. La Presidència de l'IEC, a través del president de la Secció Filològica, va fer arribar als dinamitzadors de la Plataforma una carta en la qual s'informava que «fa poc que la Universitat de les Illes Balears va elaborar un *Model de llengua per a l'escola*, que va presentar a la consideració de la Secció Filològica i ha estat publicat amb la sanció favorable de l'IEC. [...] És possible que aquest sigui també un tipus de col·laboració viable per al català de l'Alguer».

Seguint una tradició que arrenca de l'any 1990, la Secció Filològica de l'IEC decidí de celebrar les seves Jornades de l'any 2000 a l'Alguer (Argenter, 2001). Durant l'acte foren intensament tractades temàtiques relatives al procés d'estandardització i de normalització lingüística a l'Alguer. Això va permetre que durant el debat de conclusió fossin recordats, entre d'altres, els treballs del Grup per a la Normativització de l'Alguerès i de la Plataforma Algueresa de Cultura Catalana. L'esperit del *Model local de transició* fou ulteriorment debatut. Ens interessa destacar que el president de la Secció Filològica, tal com ja havia fet en la carta del 20 de març, insistí en la conveniència que hom elaborés, des de l'Alguer, un treball en la línia del *Model de llengua per a l'escola* firmat per la Universitat de les Illes Balears (Alomar-Melià, 1999).

La proposta de treballar en l'elaboració d'un *Model de llengua per a l'escola* fou ben rebuda entre els assistents al debat conclusiu de les Jornades. Tot seguit, la Plataforma Algueresa de Cultura Catalana, considerant que amb aquests actes culminava el procés en el qual s'havia proposat d'intervenir, decidí d'abandonar l'activitat de dinamització cultural en el sector de la normativització de l'alguerès, tot deixant en mans dels especialistes la continuïtat dels treballs.

2. Mentrestant, hom havia activat a l'Alguer una altra línia d'activitat normativitzadora.

Després de la creació d'una delegació a l'Alguer d'Òmnium Cultural el 1993 (posteriorment definit estatutàriament Òmnium Cultural de l'Alguer), amb la

col·laboració de la Càtedra de Català de la Universitat de Sàsser es fundà el Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori, que actua en el món de l'ensenyament a les escoles públiques i privades del terme municipal de l'Alguer.⁵ En aquest cas, l'exigència de reduir al mínim els inconvenients que la memòria personal pot provocar en qui fa un ús escrit de la llengua és sentida de manera impel·lent, justament pel tipus de plantejament inicial (ensenyar el català a les escoles). Ja es troba explicitada a la primera edició (no professional) del llibret *Contes de Tolstoi. Quadern de lectura i exercicis* (1994) una petita part d'aquells criteris, sobretot de fonètica, per a donar punts fermes a l'aplicació d'un naixent model de llengua escrita per a l'escola. Citant paraules de l'aleshores lector de català a la Universitat de Sàsser i primer coordinador del CRP Montessori, Andreu Bosch i Rodoreda, s'havia de crear i experimentar un model d'alguerès útil per a l'escola: proposar-lo, discutir-lo col·lectivament, posar-lo a prova, corregir-lo i adaptar-lo progressivament quan se'n trobaven defectes i virtuts. La feina continuà amb els posteriors coordinadors, aplicant el model de llengua als materials didàctics de les classes d'alguerès impartides a les escoles pels membres del Grup de Mestres del CRP; als materials de totes les edicions del curs de reciclatge de l'Escola d'Estiu de l'Alguer; al periòdic infantil *Mataresies*; als còmics *Tintín al país de l'or negre*, *Pinocchio*, *Robin Hood*, *Heidi* i *Alí Babà*. Aquesta producció ingent de milers de pàgines escrites en ortografia normalitzada, portà a l'elaboració d'una proposta de criteris de llengua, que es presentà a l'examen de la Secció Filològica de l'IEC l'any 2000. La proposta s'aprovà oficialment amb una declaració del 12 d'abril del 2002, i es publicà (Scala, 2003), amb l'apèndix de 131 models de conjugació verbal algueresa, el 2003, a cura de l'aleshores coordinador del CRP Montessori. Posteriorment, la Secció Filològica de l'IEC en publicà una versió revisada (Institut d'Estudis Catalans, 2003).

Fins avui, aquesta proposta continguda en les susdites dues publicacions resulta ésser la més completa definició d'un model normalitzat de la variant algueresa de la llengua catalana. Va servir, a més, com a base d'ensenyament per a un curs d'alfabetització biennal que el Municipi de l'Alguer oferí als seus funcionaris els anys 2003-2004, el qual es resumí en un llibre imprès per a ús intern (Scala, 2005).

Tot plegat, però, no deixa de ser més que una etapa, encara que important, d'un camí encara molt llong a recórrer. Uns criteris ja s'han superat, altres esperen actualització i remodelació, a la llum de les experiències fetes posteriorment, moltes altres qüestions lingüístiques (de caire gramatical, de morfologia nominal i verbal, sintàctic, ortogràfic) simplement encara no tenen una resposta.

El 2007 es creà la Comissió Unitària per la Normalització de l'Alguerès, sota l'impuls del malaguanyat Rafel Caria (fundador i director de *La Revista de l'Alguer*,

5. El present capítol ha estat redactat per Luca Scala.

del Centre de Recerca i Documentació Eduard Toda i membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans), que aplega cinc de les set associacions catalanistes de l'Alguer (Arxiu de Tradicions de l'Alguer, Associació per a la Salvaguarda del Patrimoni Historicocultural de l'Alguer, Ateneu Alguerès, Centre de Recerca i Documentació Eduard Toda, Òmnium Cultural de l'Alguer). La sua finalitat és actuar per a portar la llengua normalitzada a tots els àmbits de la societat algueresa, per a promocionar-ne i fomentar-ne l'ús. Després de la sua creació, la Comissió instà els candidats a les eleccions municipals del 2007 a prendre posició públicament sobre l'aplicació de les lleis sarda 26/1997⁶ i italiana 48/1999⁷ a la realitat algueresa, durant unes reunions que proporcionaren bones esperances. Dissortadament, un cop elegida la nova administració municipal, les promeses es quedaren com a tals, i l'oferta de col·laboració feta al govern de la ciutat quedà i queda encara sense cap resposta, mentre es viu a la ciutat una gravíssima situació de substitució lingüística que cada dia més pareix imparable.

Paradoxalment, assistim els darrers anys a una proliferació d'ús de l'alguerès en la retolació comercial, però escrita en una llengua molt sovent incompreensible i gairebé sempre equivocada. Això passa amb el vistiplau de l'autoritat comunal, que no actua per fer que una nova activitat comercial respecti en el seu nom la correcció de la llengua (igual com passa a l'italià, per exemple, que mai no es troba escrit incorrectament).

Mentre l'Alguer es trobi amb la manca absoluta de qualsevol tipus de política lingüística per part de l'administració pública, tal com demostra la pràctica quotidiana, qualsevol actuació normalitzadora de la societat civil, de les entitats culturals i científiques resultarà dissortadament vana.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALOMAR, A. I.; MELIÀ, J. (1999). *Proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears*. Mallorca.
- ARGENTER, Joan A. [ed.] (2001). *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a l'Alguer (2 i 3 de juny de 2000)*. Barcelona; l'Alguer: Institut d'Estudis Catalans.
- ARMANGUÉ, Joan (1999a). «La "Proposta per a una normativització del català de l'Alguer"». *Revista de Catalunya*, núm. 139 (abril), p. 60-79.
- (1999b). «Un registre oficial per al català de l'Alguer». A: *Estudis catalans a Sardenya*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer, p. 27-30.
- (1999c). «Normativització del català de l'Alguer». *L'Alguer*, XII, núm. 64 (maig-juny), p. 10-11.
- (2006). *Represa i exercici de la consciència lingüística a l'Alguer*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer, p. 85-98.

6. Disponible en línia a: <<http://www.regione.sardegna.it/j/v/86?v=9&c=72&s=1&file=1997026>>.

7. Disponible en línia a: <<http://www.camera.it/parlam/leggi/994821.htm>>.

- BOSCH, Andreu (1995). «L'Escola d'Estiu de l'Alguer». *Fil: Full Informatiu del Lector*, núm. 10 (abril), p. 8-9.
- (1998). «El català de l'Alguer, el nou marc legal i l'escola». A: MANINCHEDDA, Paolo [ed.]. *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo. Atti del VI Congresso dell'Associazione Italiana di Studi Catalani. Cagliari 11-15 ottobre 1995*. Vol. I. Càller: CUEC, p. 373-396.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA (1990). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1992). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: Morfologia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2003). *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SCALA, Luca (2003). *Català de l'Alguer: Criteris de llengua escrita*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2005). *Primer curs d'alfabetització per dependents de la Pública Administració*. L'Alguer: Municipi de l'Alguer.
- VENY, Joan (1998). «L'alguerès i la llengua estàndard». A: MANINCHEDDA, Paolo [ed.]. *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo. Atti del VI Congresso dell'Associazione Italiana di Studi Catalani. Cagliari 11-15 ottobre 1995*. Vol. I. Càller: CUEC, p. 555-566.